

TOPLUMSAL CİNSİYET YA DA ÖTEKİ ODAKLI HABERCİLİK

Sevda ALANKUŞ

Khas Öğretim Üyesi

Günümüz haberciliğinin temel ilkeleri ve kodları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı'nın özgül siyasal, ekonomik, bilimsel/akademik koşullarında oluşmaya başladı ve 20. yüzyılın başlarından itibaren gazeteciliğin profesyonel ideolojisine dönüştü. Örneğin, "iki tarafın da görüşleri alınır" hayata geçirilebileceği, gerçeğin öznel değerlerden (duygulardan) arınarak, olduğu gibi kavranarak yansıtılabileceği üzerine kurulan "tarafsızlık" ve "objektiflik" ilkelerinin bir gazetecilik miti haline gelmesi, entelektüel dünyada pozitivist bilim anlayışının egemen olmasıyla ilgiliydi.

Pozitivizm de zaten rasyonel, dolayısıyla eril/erkek aklın, duygulardan arındırılmış bir yaklaşım ve bilimsel yöntemlerle "gerçeği" tarafsızca ortaya çıkarabileceği varsayımına dayanıyordu. Dolayısıyla bilim gibi, haber de bize "gerçeği" sunmak iddiasındaydı. Ama "gerçeklik" diye tek, yalın ve öyle de kavranabilir, aracısız olarak bize ulaşabilecek bir şey acaba var mıydı?

Ya da "gerçek" hep temsiller aracı ile bize ulaşıyorsa, haberin yaptığı, her zaman bir yeniden temsilden ibaret, dolayısıyla sadece mevcut iktidar ve güç ilişkileri içinde taraflanan kurgulardan birisi saymak gerekmez miydi? Örneğin, medyanın çıkarlarının siyasal, askerî, ekonomik iktidar ve güç merkezleriyle iç içe geçmiş olduğu bir ulusal ve küresel bağlamda, konu enerji kaynakları seçimleri ile yatırımlarına dair siyasal iktidar tasarrufları olduğunda, yaygın medya haberleri bize ideal enerji yatırımı konusunda kimin gerçeğini veriyor olabilirdi? Ya da başka bir örnek; dış politika, terör, ülke ekonomisi vb. konu edilecekse önce erkek askerî, siyasi elitler,

sivil uzmanlar, stratejistler vb. ilk akla gelen haber kaynağı olurken, kadınların görüşlerine neden ancak çocuk yetiştirme ve yaşlı bakımı, ev ekonomisi gibi konularda başvuruluyordu? Böyle yapıldığında kim(ler)in “gerçeği”, hakim kılınmış oluyordu? Erkek gazeteciler birinci sıralamadaki konulara dair yazarlarken, neden kadın gazetecilerin “öteki” ikincil konularda yazmaları, haber yapmaları bekleniyordu? Böylelikle diyelim, eğitim, sağlık vb. alanında gidilen bütçe kısıtlamaları pahasına artan askerî harcamalar gibi “asli” sayılan bir konuda anlama çerçevemiz “beyaz”, varısl, elit ve aslında zaten hep yıllarca dinleye geldiğimiz hegemonik bir azınlığın eril gerçeklik çerçevesi içinde kurulurken, “öteki” bakma ve açıklama biçimleri dışlanmış, marjinalleştirilmiş olmuyor muydu? Ve bu nihayetinde iletişim özgürlüğü, bilgiye erişim anlamında bir hak ihlali değil miydi?

Bu sorulara eleştirel haber araştırmaları yapanlar tarafından verilen cevaplar, bütün o objektiflik, tarafsızlık, dengelilik, gerçeği yansıtmaya iddialarına rağmen haberin aslında, çıkar ortaklığı içinde olunan iktidar ve güç merkezleri lehine bir anlatı kurduğunu ortaya koydu. Zaten medya yasama, yürütme, yargı güçlerini dengeleyen bir dördüncü güç değildi, dolayısıyla haber de “sadece ve sadece gerçekleri söylüyor” dediğinde inanmamak gerekiyordu. Olsa olsa yaygın medyanın

kendi çıkarlarının peşinde bir güç olduğu iddia edilebilirdi. Bu durumda, haber de bu çıkarların korunmasının araçlarından birisiydi, ancak kabul edilmeli ki, en etkilisiydi. Etkisi de diğerlerinin aksine “gerçeği söylemek” iddiasındaki tek anlatı türü olmasından kaynaklanıyordu. Nitekim, doğruları söylediğine bizi inandırmak için haberin, yazımından, çerçeveleme ve görsel malzeme kullanımına sonra da sunulma biçimine kadar, çeşitli tedbirler geliştirilmişti. Örneğin, televizyon haberlerinde diyelim, ankor kişinin gerçeği söyleyenin tek kendisi olduğuna inanmamızı sağlamak üzere, nasıl giyineceği, nasıl doğrudan evimizin oturma odasındaymış gibi gözlerimizin içine bakarak konuşacağı, mekân düzeni içinde konuklarını nasıl bir hiyerarşi ile hangi taraflarına oturtup, ne kadar serbestiyetle konuşmalarına izin vereceği gibi yazılı ve yazılı olmayan kurallarla belirlenmişti. Ama gerçeklik etkisi yaratmak açısından bazen bu tedbirlerin de yeterli sayılmadığı oluyordu. Nitekim, Türkiye’deki televizyon kanallarından birisi yıllarca akşam haberlerinden sonra bir de “gerçekleri dinlediniz” demek ihtiyacını duyarak programı sonlandırmıştı.

Buna karşılık feminist teori ve onunla buluşan haber eleştirisinin mevcut haberin ve haberciliğin anlaşılmasına yaptığı katkı daha da önemliydi. Buna göre, yaygın medyanın ve haberciliğinin yapısal yanlılığının nedeni medyanın sermaye yapısına bakılarak ancak kısmen anlaşılabilir. Nitekim feminist eleştiri, psikanalizin, “ben” ve “öteki” ilişkisi

ile bunun bilinç dışı süreçlerine dair analizlerine dayanarak, dilin ve söylemin eril/seksist niteliğine dikkatimizi çektii. Ayrıca haberin ABC'si ile etiği, 19. yüzyılın; kadınların ya dışlanmış olduğu ya da kadınlara ait ve gayriciddi sayılan konularla sınırlanan bir habercilik yapmalarına izin verilen haber merkezlerinde oluşmuş ve norm haline gelmişti. İşte bu yüzden "erkekler neye haber derse, o haberdii", ya da "haber erkeklerin birbiriyle konuştukları veya en fazla erkekler için gazetecilik yapan kadınların, kadınlarla konuşabilmelerine izin verdiği ölçüde erkek dünyasına ait, bir anlatıydı". Böylelikle, feminist eleştiri, haberin bütün o ağır başlı, akli başında, kendinden emin duruşunun arkasına sakladığını, aslında bugüne dair bir diğeri eril *[hi(s)tory]* öykü anlatma biçiminden başka bir şey olmadığını ortaya koyuyordu. Ve bu öykünün yapı taşları da, içinde kadına dair bir gösteren/imleyen içermeyen dil aracılığıyla, binlerce yıllık mücadeleyle bu dili dönüştürücü kıyılarda serpiyen kadın sözleri ve anlatı formları dışlana dışlana kurulmuştu. Yani tekrarlırsam haber [erkek gibi], kesin, güvenilir, adil, akılcı, dengeli olma iddiasını bunların tersine sahip olduğu düşünölen kadın dilinin, dolayısıyla konularının, mücadelesinin, bakış açısının dışlanması pahasına kazanmıştı!

Böyle olunca da, dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar haberlerde yeterince temsil edilmiyorlardı. Şöhretler dünyasına ait değillerse, ancak bir suçun faili ya da kurbanı olduklarında ve çoğunlukla bedenleri üzerinden yürütölen bir trafikle haber konusu oluyorlardı. Haberinin öznesi olmadıkları durumlarda bile, örtük olarak nesneleştirilerek eril iktidarın yeniden üretilmesine hizmet edecek bir anlatı içinde ötekileştiriliyorlardı. Hatta, "arketipik" (ilksel) bir ikili karşıtlık gibi kurulan erkek-kadın karşıtlığı içinde kadının ötekileştirilmesi yetmezmiş gibi, ötekilere de kadın(sı) laştırılarak, hadleri bildiriliyordu. Bu durumda haliyle, ötekinin bile ötekisi olmak, "öteki kadına" düşüyordu. Yani haber, bizzat ataerki, başka ifadeyle kadın aleyhine

cinsiyetçiliği, eşitsizliği, ayrımcılığı, mizojini (kadın düşmanlığı) ve onun üzerinden ötekine duyulan nefreti, şiddeti ve ırkçılığı besler, meşrulaştırır bir anlatı kılınmıştı.

Örnekler mi istersiniz? "Geleceğin otomobili görücüye çıktı" gibi bir başlık atılarak -gündelik hayatın dili ve eylemi yeniden üretilerek- kadının nesneleştirilmesi, edilginleştirilmesi. "Erkek sürücü kaza yaptı" gibi bir haberle hiç karşılaşılmazken, "kaza yapan kadın sürücü sinir krizi geçirdi" haberiyle, hem elinin hamuru ile erkek işine girişen kadına yerinin hatırlatılması hem de neden zaten iyi sürücü olamayacağına bir klişesi ("sinirlilik") ile açıklanması. Ören Bayan firmasının Musevi sahibesi katledildiğinde, eşi de kendisiyle birlikte öldürölmüş olduğu halde bunun, "Ölen Bayan" başlığıyla haberleştirilmesi, böylelikle hem kadın, hem de öteki dine dair düşmanlığın tek habere sığdırılması. Kadına veya LGBTİ+ bireylere yönelik erkek cinayetlerinin "Kıskanç koca cinayeti", "Kadın sandığı travesti çıkınca öldürdü" gibi başlık ve içeriklerle verilerek, cinayetlere fail lehine bir gerekçe bulunması, eylemlerinin istisnai kılınması, meşrulaştırılması, şiddetin sistematik niteliği ile toplumsal nedenlerinin saklanması.

İşte tam da bu nedenlerle, haberciliğinin dönüştürölmesine öncelikle hegemonik ve hetero-normatif seksist anlayışı sürekli yeniden kuran dil/söylem üzerine ince ince düşünölerek, işe başlanmalı, kullanılacak her sözcük özenle seçilmeli, çoğu zaman okuyucu/izleyici toplamak için değilse bile, kolayca kaçmak için seçilen klişesi ifadelerden kaçınılmalı. Haber değeri tanımını genişletilmeli, "kan varsa, haber var" anlayışından vazgeçilerek haber yapılmalı. Kadınlar ve LGBTİ+ bireyler haber kaynağı olarak kullanılmalı, olumlu haberlerin konusu kılınmalı, farklı bakış açılarının, yaşam deneyimlerinin temsil edilmesi, suskunlaştırılmışların sesinin duyulması sağlanmalı. En önemlisi, bütün bunların, biz/ben-merkezli değil, öteki merkezli bir etik tercihte bulunularak yola çıkılması halinde mümkün olacağı unutulmamalı. Yani haberciliğinin ABC'si feminist bir epistemoloji ile etiğe göre yeniden tanımlanmalı. Bu arada tabii iletişim fakültelerinde habercilik eğitimi verilirken de artık bu hak/öteki odaklı habercilik tercihiyle davranılmalı. Hem bakın Sandra Harding ne diyor; "öznel olarak zaten hep taraflı bir duruş içinde olduğumuza göre, etrafımızda olup bitenleri objektif biçimde anlamamıza 'asıl' yardım edecek olan marjinalize edilen grupların, baskılananların bakış açılarını bilmek, onlara kulak vermektir" (Harding'in "güçlü objektiflik" tanımını için "Rethinking Standpoint Epistemology: What is Strong Objectivity" başlıklı makalesine bakılabilir: *A Mind's of One's Own* içinde, E. Keller ve H. Longine (der.), Oxford: Oxford University Press, 1996.)